

УДК 811.161.2'38:070.41

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-3-28>

Юлія СТЕПЧУК,

orcid.org/0000-0002-2825-2299

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри мовознавства

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

(Хмельницький, Україна) *Yulia_Koruniak@ukr.net*

Лідія ВЕРБИЦЬКА,

orcid.org/0000-0003-0329-4553

кандидат філологічних наук,

завідувач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації

Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

(Львів, Україна) *lidaverbitska2017@gmail.com*

Віктор ВИХОР,

orcid.org/0000-0001-8175-1866

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри української мови та культури

Національного авіаційного університету

(Київ, Україна) *v-viktor@i.ua*

ПРОБЛЕМИ КАНЦЕЛЯРИЗМУ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІЛОВІЙ МОВІ

Стаття присвячена вживанню канцеляризмів в офіційно-діловому стилі, їх недоречності в літературній та розмовній мовах, а також неприйняттю ділового мовлення від їх зловживання. Проблематика вивчення канцеляризмів не нова, проте вона привертає увагу сучасних дослідників, які завзято борються за чистоту української мови. Канцеляризм давно вийшов за межі чиновницького середовища і проникнув у всі сфери, тому часто на сайтах новин можна побачити насичений казенними виразами текст. Ймовірно, автори таких текстів вважають, що це має справляти враження солідності, надійності, серйозності. Актуальність дослідження зумовлена насиченістю уживання канцеляризмів в різних функціональних стилях та необхідністю «боротьби за повнозначне поновлення втрат української мови». У офіційно-ділового стилю є свої специфічні риси – ясність викладу, максимальна стандартизація у відборі мовних засобів, логічність та точність, відсутність двозначності, нелітературних слів та емоційно-експресивних конструкцій. У статті доведено, що зловживання канцеляризмами та іншими кліше призводить до надмірності. Спроби надати більшого значення висловлюванням дуже часто надають простим ідеям складні словесні форми, в результаті чого зміст речення втрачає ясність і зрозумілість. З'ясовано, що вживання канцеляризмів, характерне для офіційно-ділового стилю, призводить до появи небажаних явищ, таких як мовні кліше, «слова-паразити», тавтологія, плеоназми тощо. Авторами встановлено різницю між поняттями «канцеляризм» та «канцелярит». На прикладах доведено, що надмірне вживання канцеляризмів в офіційно-ділових текстах може призвести до втрати стилю та перетворити інформацію на незрозумілу для реципієнта або на таку, що важко сприймається.

Ключові слова: ділова українська мова, офіційно-діловий стиль, канцеляризм, канцелярит, функціональний стиль.

Yulia STEPCHUK,

orcid.org/0000-0002-2825-2299

PhD in Philology,

Senior Lecturer at the Department of Linguistics

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

(Khmelnytsky, Ukraine) Yulia_Koruniak@ukr.net

Lidiia VERBYTSKA,

orcid.org/0000-0003-0329-4553

Candidate of Philological Sciences,

Head of Ukrainian Studies and Intercultural Communication Department

Institute of Psychology and Social Protection of Lviv State University of Life Safety

(Lviv, Ukraine) lidaverbitska2017@gmail.com

Viktor VYKHOR,

orcid.org/0000-0001-8175-1866

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department Ukrainian Language and Culture

National Aviation University

(Kyiv, Ukraine) v-viktor@i.ua

PROBLEMS OF OFFICES WORDS IN UKRAINIAN BUSINESS LANGUAGE

The article is devoted to the use of offices words in an official business style, their inappropriate use in literary and colloquial languages, as well as the rejection of business speech from their excessive use. The problem of studying offices words is not new, but it attracts the attention of modern researchers who are stubbornly fighting for the purity of Ukrainian speech. Clericalisms has long gone beyond the bureaucratic environment and has penetrated into all areas, so often on the websites of companies or news you can see a text saturated with official expressions. Probably, the authors of such texts believe that this should give the impression of solidity, reliability, serious activity. The relevance of the study is determined by the saturation of the use of offices words in various functional styles and the necessity of fighting for a full renewal of the losses of the Ukrainian language. The official-business style has its own specific features – rigor of presentation, maximum standardization in the selection of language means, logic and accuracy, lack of ambiguity, non-literary words and emotionally expressive constructions. The article proves that the abuse of offices words and other clichés leads to redundancy. Attempts to give greater meaning to statements very often give simple ideas complex verbal forms, as a result of which the meaning of the sentence loses clarity and comprehensibility. It was found that the use of offices words, characteristic of the official business style, leads to the appearance of undesirable phenomena, such as language clichés, «parasite words», tautology, pleonasm, etc. The authors established the difference between the concepts of «offices words» and «officialese». The examples prove that the oversaturation of official business texts with offices words can lead to a loss of style and turn the information into something that is incomprehensible to the recipient or difficult to perceive.

Key words: *business Ukrainian language, official-business style, offices words, officialese, functional style.*

Постановка проблеми. Проблема функціонування канцеляризмів та канцеляритів викликає інтерес в наукових колах в умовах сучасної мовної ситуації, оскільки вони є небезпечними через вплив на побутову, публіцистичну, навіть на літературну мову. Ми розділяємо ці два поняття – «канцеляризм» та «канцелярит», хоча у мовознавців існують різні погляди на це питання. Деякі вчені вважають канцеляризм не лише поняттям офіційно-ділового стилю, а й наділяють його негативною конотацією. Інші фахівці дотримуються думки, що це поняття суто офіційно-ділового стилю і не має негативного відтінку, а лише поза вказаним стилем канцеляризм перетворюється на канцелярит.

У роботі ми дотримуємося другої точки зору. На нашу думку, використання мовних засобів,

закріплених за офіційно-діловим стилем, за його межами призводить до засмічення мови – канцеляриту. В електронному словнику «Словник.ua» знаходимо таке визначення канцеляриту: «розм., жарг. Особлива мова (жаргон) канцелярських працівників (бюрократів), що представляє собою спотворену модифікацію літературної мови, що базується на канцеляризмах» (Словник.ua).

Канцелярит існує в інформаційних текстах, використовується з метою маніпуляції аудиторією, для евфемізації дійсності. На жаль, носії української мови не вміють розмежовувати літературну мову та розмовну. Користуючись літературною мовою, сучасні українці орієнтуються на норми засобів масової інформації, тому помилки у мовленні журналістів, громадських діячів,

політиків сприймаються ними як зразок. Наприклад, часто можна почути фразу «мною було прийнято рішення» замість простого словосполучення «я вирішив». Окрім того, замінюються українські слова на іноземні, наприклад, «електорат» замість «виборці». Все це ускладнює мову, робить її негарною і незграбною, відволікає від змісту сказаного або написаного.

Аналіз досліджень. Українські філологи досліджують питання особливостей ділового спілкування в різних аспектах, борються за красу мови, що засвідчує низка праць, присвячених цій темі. Наукову парадигму ділового спілкування вивчали О. М. Семенов (2020), Р. С. Кацавець (2010), Л. В. Литвинова (2018) та Ю. П. Сурмін (2008). С. В. Шевчук (2019) та І. В. Клименко (2019) розглядали ділове спілкування в аспекті дослідження професійної української мови. Водночас недостатньо вивченими залишаються такі лінгвістичні особливості офіційно-ділового стилю, як канцеляризм та канцелярит.

Мета дослідження полягає у визначенні специфіки вживання канцеляритів у сучасній українській мові.

Виклад основного матеріалу. Релевантним для нашого дослідження є функціонування канцеляриту в публіцистиці, публічних виступах, як в усній, так і в письмовій формі, стосовно статусу та особливостей якого досі не існує єдиної думки. Канцелярит є досить поширеним серед носіїв української мови. Подекуди він не дуже помітний у мовленні, адже поєднується з лексикою інших стилів. Сьогодні, на жаль, українська мова не відрізняється чистотою. Один філософ наголошував, що мова – це наш дім буття, адже чистота мовлення є проявом охайності мовця, тож людина має бути акуратною в усьому, особливо у висловлюваннях. Слова Ліни Костенко змушують замислитись над питанням культури мови українців: *«Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову. Ми повинні бути свідомі того, що мовна проблема для нас актуальна і в XXI столітті, і якщо ми не схаменемося, то матимемо дуже невтішну перспективу»*.

Загрозу українській мові становить стилістично невмотивоване вживання таких шарів лексики, як діалектизми, жаргонізми, сленгізми, протесторічні слова, суржик, а також канцеляризми.

Слід зазначити, що питання канцеляриту в українській мові цікавить не лише філологів. У медійному просторі можна знайти багато статей, присвячених цій темі, які написані не мовознавцями, а людьми різних професій. Цікава, написана простою і зрозумілою мовою є стаття

«Плекаймо мову! – професор права Зорислава Ромовська про українську мову та знуцання з неї» (Ромовська, 2022), у якій авторка називає канцелярит «ворогом краси української мови» та наводить приклад зі своєї практики: *«Відірвано нижню ліву кінцівку» – так пишуть експерти, а за ними слідчі, прокурори, судді. Чи не варто давно прибрати цей заявлений канцелярит і повернутися до живої мови: відірвано ліву руку, пошкоджено праву ногу»*.

Не оминув своєю увагою канцелярит і кореспондент АрміяInform, Антон Печерський, у статті *«Як мова конструює реальність війни»* (2022). Євген Ніколаєв, кандидат економічних наук, освітній експерт, також звертає увагу на канцелярити, зокрема у сфері освіти, дещо іронічно, у статті під назвою *«Євген Ніколаєв: як я побував держслужбовцем у Міносвіти»* (2022).

Олександр Северин, кандидат юридичних наук, у статті *«Право на звернення: капосні дрібнички, які псуєть справу»* привертає увагу до канцеляризму «ПБ»: *«І пощо в Україні, де ніколи не було традицій звертання до особи “по батькові”, полишати у канцеляриті оце “ПБ” (причому саме у такому совковому порядку – “Северин Олександр Євгенович”, а не, як би це було по-людськи, “Олександр Євгенович Северин”), а не писати українською “пане Олександрє”?»* (2022).

Аналіз медійних текстів дозволив виокремити найбільш яскраві особливості канцеляриту, які трапляються у сучасному українському мовленні: номіналізація, відіменні прийменники, лексичні штампи тощо.

Процес номіналізації полягає у заміні дієслова віддієслівними іменниками, дієприкметниками, складеними дієслівно-іменними сполученнями. Канцеляризми, представлені віддієслівними іменниками, часто мають суфікси *-ення*, *-ання*, наприклад, *засвідчення, застосування, зберігання, намагання, використання, забезпечення, закріплення*. Номіналізація орієнтована здебільшого на норми документа. Сьогодні подібна заміна дієслівних форм іменними функціонує, як доводять приклади, у мовленні професійних журналістів, політиків та пересічних громадян. Наприклад, *зростання цін, здорожчання пального, нормалізація обстановки, збиття літака, зняття блокади, здешевлення вартості, регулювання цін, відновлення роботи, моніторинг ситуації, прискорення процесу, питання кредитування, обговорення цієї проблематики, обсяги продажу, звернення громадян* тощо.

Розглянемо функціонування канцеляризмів на прикладі публікації від 30 травня 2022 року

Михайла Радуцького, голови Комітету Верховної Ради України з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування. У наведеному нижче контексті ужито віддієслівні іменники із суфіксами *-ення* та *-ання* «звернення» та «зростання»: «До Комітету та до мене особисто надходять звернення українців щодо зростання цін на ліки в аптеках» (Радуцький, 2022).

У подальшому контексті автор використовує низку номіналізованих слів, що робить текст важким для сприйняття: «Але є низка інших факторів, які впливають на формування вартості медичних препаратів. Зокрема, падіння курсу гривні по відношенню до долара та євро, зростання вартості палива, ускладнення логістики імпортованих лікарських засобів» (Радуцький, 2022).

Далі у тексті трапляється іменник «проблема», який так подобається посадовцям, адже він, на думку автора, надає офіційності їхньому мовленню: «Ще одна проблема – відсутність обігових коштів у аптечних мережах. <...>. «Так чи інакше проблема здорожчання медичних препаратів повинна залишатись у фокусі державних структур» (Радуцький, 2022). Стилiсти рекомендують опускати цей іменник або замінювати його дієсловом, що відповідає змісту. Якщо у вище наведеному прикладі не вжити слово «проблема», то зміст не те що не зміниться, він стане кращим для сприйняття. За нашими спостереженнями, уживання іменників «питання», «проблема» призводить до так званого нанизування відмінків, здебільшого родового, а це у свою чергу – до неприйняття інформації аудиторією.

Віддієслівні іменники можуть вживатися у сполученні з відіменними прийменниками, які також функціонують доволі часто у діловому мовленні. До таких прийменників належать: *у справі, на випадок, на адресу, на користь, на честь, в інтересах, за винятком, у вигляді, за допомоги, на відміну від, у зв'язку з, у разі, з огляду на, за рахунок, з приводу, в галузі, з метою, на чолі, на випадок і под.*

Відіменні прийменники зафіксовано в аналізованому зверненні: «Надіслав до відомства депутатське звернення з метою дізнатись, чи проводяться такі перевірки, та які їхні результати» (Радуцький, 2022).

Лексичні штампи легко сприймаються і засвоюються аудиторією, адже не вимагають глибокого осмислення, але при цьому впливають на формування ціннісних орієнтирів адресата (*слуги народу, взяти під контроль, стрімкі темпи, передові позиції*). Вживання лексичного штаму *взяти під контроль* зафіксовано в назві статті «Взяти під контроль розпад «ядерної» Росії. Експерт США пояснив нетипове турне світом керівника ЦРУ». Це словосполучення повторюється у тексті основної події, взаємодіючи з іменником «неконтрольованість» у реченні «Воно може свідчити, що США хоче взяти під контроль внутрішню ситуацію в Росії, щоб не допустити неконтрольованості, що трапилася при розпаді СРСР.» З розвитком змісту повідомлення фіксуємо лексичні одиниці «контролювати», «неконтрольований», «контроль»: «Саме США найбільше вимагали, щоб ядерна зброя залишилися тільки в Росії, щоб її можна було контролювати в межах однієї країни. <...> Петро Черник висловив схоже припущення: на його думку, світового рішення про розвал РФ це нема, адже на території Росії перебувають близько 6 тисяч неконтрольованих снарядів тактичної ядерної зброї. <...> Без контролю, у результаті розпаду РФ, вони можуть потрапити до рук терористичним організаціям, які забачають скористатися ситуацією». Частотність уживання лексичних одиниць із семою «контроль» засвідчує те, що штамп «взяти під контроль» є ключовим в аналізованому новинному повідомленні, а тому сприймається як вираз із конкретним семантичним навантаженням.

З огляду на це, можна стверджувати, що не всі словосполучення, які зазвичай сприймаються як штампи, можуть ними бути. Все залежить від контексту, у якому вони вживаються.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Канцеляризми – поняття офіційно-ділового стилю, однак зловживання канцеляризмами та іншими кліше призводить до надмірності. Поза межами офіційно-ділового стилю канцеляризми перетворюються на канцелярити, що роблять мову важкою для сприйняття.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у дослідженні функціонування канцеляризмів у науковому стилі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Взяти під контроль розпад «ядерної» Росії. Експерт США пояснив нетипове турне світом керівника ЦРУ.* URL: <https://www.nta.ua/vzyaty-pid-kontrol-rozpad-yadernoyi-rosiyi-eksprozvidnyk-ssha-poyasnyv-netypove-turne-svitom-kerivnyka-czru/>

2. Кацавець Р. С. Українська мова: усна і писемна (ділове спрямування). Навчальний посібник. Київ: Алерта. 2020. 264 с.

3. Литвинова Л. В. Комунікативна культура публічних службовців у контексті професіоналізації публічної служби. *Актуальні питання підготовки фахівців у сфері публічного управління та адміністрування: матеріали щоріч. наук.-практ. конф. за міжнар. участю* (Київ, 1–2 листоп. 2018 р.): у 2 т. / ред. колегія: В. С. Куйбіда та ін. Київ: НАДУ, 2018. Т. 1. С. 208-211.
4. Ніколаєв Є. *Євген Ніколаєв: як я побував держслужбовцем у Міносвіти*. URL : <https://osvita.ua/blogs/77679/>
5. Печерський А. *Як мова конструює реальність війни*. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/08/26/yak-mova-konstruyuye-realnist-vijny/>
6. Радутький М. URL : <https://www.facebook.com/radutskyi/posts/577001640615765/>
7. Ромовська З. *Плекаймо мову! – професор права Зорислава Ромовська про українську мову та знуцання з неї*. URL: <https://racurs.ua/ua/2501-plekaymo-movu-profesor-prava-zoryslava-romovska-pro-ukrayinsku-movu-ta-znuschannya-z-neyi.html>
8. Северин О. *Право на звернення: капосні дрібнички, які псують справу*. URL: <https://www.prostir.ua/?blogs=pravo-na-zvernennya-kaposni-dribnychky-yaki-psuyut-spravu>
9. Семенов О. М. *Культура наукової української мови: навч. посіб.* К.: ВЦ “Академія”, 2010. 216 с.
10. Словник. ua. URL: <https://slovyk.ua/index.php?swrd=%D0%9A%D0%90%D0%9D%D0%A6%D0%95%D0%9B%D0%AF%D0%A0%D0%98%D0%A2>
11. Сурмін Ю. П. *Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. посіб.* Київ: НАДУ, 2008. 184 с.
12. Шевчук С. В., Клименко І. В. *Українська мова за професійним спрямуванням: підручник. 5-е вид., виправл. і доповн.* Київ: Алєрта, 2019. 640 с.

REFERENCES

1. *Vziaty pid kontrol rozpad «iadernoї» Rosii. Eksrozvidnyk SShA poiasnyv netypove turne svitom kerivnyka TsRU* [Take control of the collapse of «nuclear» Russia. An ex-US intelligence officer explained the unusual world tour of the head of the CIA]. URL: <https://www.nta.ua/vzyaty-pid-kontrol-rozpad-yadernoyi-rosiyi-eksrozvidnyk-ssha-poyasnyv-netypove-turne-svitom-kerivnyka-czru/> [in Ukrainian].
2. Katsavets R. S. *Ukrainska mova: usna i pysemna (dilove spriamuvannia)*. [Ukrainian language: spoken and written (business direction)]. *Navchalnyi posibnyk*. Kyiv: Alerta. 2020. 264 s. [in Ukrainian].
3. Lytvynova L. V. *Komunikatyvna kultura publichnykh sluzhbovtiv u konteksti profesionalizatsii publichnoi sluzhby*. [Communicative culture of public servants in the context of professionalization of public service]. *Aktualni pytannia pidhotovky fakhivtsiv u sferi publichnoho upravlinnia ta administruvannia: materialy shchorich. nauk.- prakt. CONF. za mizhnar. uchastiu* (Kyiv, 1–2 lystop. 2018 r.): у 2 т. / ред. kolehiia: V. S. Kuibida ta in. Kyiv: NADU, 2018. Т. 1. S. 208-211 [in Ukrainian].
4. Nikolaiev Ye. *Yevhen Nikolaiev: yak ya pobuvav derzhsluzhbovtsem u Minosvity*. [Evgen Nikolaev: how I was the Ministry of Education as a civil servant]. URL : <https://osvita.ua/blogs/77679/> [in Ukrainian].
5. Pecherskyi A. *Yak mova konstruiiue realnist viiny*. [How language constructs the reality of war]. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/08/26/yak-mova-konstruyuye-realnist-vijny/> [in Ukrainian].
6. Radutskyi M. [Radutskyi M.]. URL: <https://www.facebook.com/radutskyi/posts/577001640615765/> [in Ukrainian].
7. Romovska Z. *Plekaimo movu! — profesor prava Zoryslava Romovska pro ukraїnsku movu ta znuschannia z nei* [Let’s cherish the language! – law professor Zoryslava Romovska about the Ukrainian language and its abuse]. URL: <https://racurs.ua/ua/2501-plekaymo-movu-profesor-prava-zoryslava-romovska-pro-ukrayinsku-movu-ta-znuschannya-z-neyi.html> [in Ukrainian].
8. Severyn O. *Pravo na zvernennia: kaposni dribnychky, yaki psuiut spravu* [The right to appeal: petty little things that spoil the case]. URL: <https://www.prostir.ua/?blogs=pravo-na-zvernennya-kaposni-dribnychky-yaki-psuyut-spravu> [in Ukrainian].
9. Semenov O. M. *Kultura naukovoi ukrainskoi movy* [Culture of scientific Ukrainian language]: navch. posib. K.: VTs “Akademiiia”, 2010. 216 s. [in Ukrainian].
10. Slovyk. ua. [Dictionary. ua]. URL: <https://slovyk.ua/index.php?swrd=%D0%9A%D0%90%D0%9D%D0%A6%D0%95%D0%9B%D0%AF%D0%A0%D0%98%D0%A2> [in Ukrainian].
11. Surmin Yu. P. *Naukovi teksty: spetsyfika, pidhotovka ta prezentatsiia* [Scientific texts: specifics, preparation and presentation]: navch.-metod. posib. Kyiv: NADU, 2008. 184 s. [in Ukrainian].
12. Shevchuk S. V., Klymenko I. V. *Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam* [Ukrainian language for professional direction]: pidruchnyk. 5-e vyd., vypravl. i dopovn. Kyiv: Alerta, 2019. 640 s. [in Ukrainian].